

Gándhí-recepció a magyar nyelvterületen

Megkérdőjelezhetetlen igazság, hogy Móhandász Karamcsand Gándhí a 20. század egyik legkiemelkedőbb, legismertebb és talán legelismertebb személyisége, aki gondolkodásával és tanításaival, munkásságával és életével példaként szolgált nemcsak hazájában, hanem szerte a nagyvilágban. Egyedi gondolatai, az általa választott módszer a függetlenségi küzdelemben, az államról, a társadalomszervezésről, a környezetvédelemlről, az oktatásról, a vallások egyenrangúságáról és a vallásközi párbeszédéről vallott, saját korát jóval megelőző nézetei következtében nemcsak saját hazájában, hanem a világ számos más pontján is követendő példaképként került be a köztudatba. Ma már nem vitás, hogy az egykori indiai ügyvéd és politikus a világtörténelem ikonikus figurájává vált, akiről könyvtárnyi irodalom látott napvilágot a világ legkülönbözőbb nyelvein.

Jelen kutatás célja feltérképezni, hogy milyen Gándhí-kép alakult ki a magyar nyelvterületen, megvizsgálva azt, hogy mikor jelent meg magyar nyelven az első írásos említése a Mahátmának, milyen irodalmi és publicisztikai műfajokban foglalkoztak a Nagy Lélekkel és munkásságával a sajtóban. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy folyamatban lévő kutatásról van szó, amely két szakaszban valósul meg. Jelenleg az Arcanum Digitális Tudománytár periodika-adatbázisában található újságok és folyóiratok feldolgozása zajlik, majd ezt követően kerül sor az említett adatbázisba fel nem töltött periodikák átnézésére és az ezekben megjelent írások összegyűjtésére, rendszerezésére és feldolgozására. Mindeddig húsz sajtóterméket sikerült átnézni,¹ a tanulmányban levont következtetések is ezekre épülnek.

A digitális adatbázisban a Gandhi, Ghandi, Gandi, Gándhí kulcsszavakra végzett keresések eredményeképpen mintegy 51 ezer találatot dobott ki a keresőmotor. Tovább finomítva a keresést (leszűkítve a Gándhí születése és a 2019. december 31. közötti periódusra, kiszűrve az Indirá Gándhí és Rádzsív Gándhí nevé-

* A szerző a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Karán működő Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Tanszék egyetemi adjunktusa (400119 Kolozsvár, Tordai út 4. sz., szenkovics@kv.sapientia.ro).

1 A következő napilapok, hetilapok és folyóiratok szemlészésére került mindeddig sor: *Az Est, Brassói Lapok, Friss Ujság, Ifjú Erdély, Keleti Ujság, Kortárs, Korunk, Magyarország, Magyarság, Népszabadság (Szabad Nép), Ország-Világ, Páosztortúz, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, Protestáns Szemle, Új Barázda, Új Nemzedék, Ujság, Világosság.*

vel azonosítható találatokat, illetve még néhány kifejezést),² a kutatás jelenlegi állása szerint úgy tűnik, hogy az 1869–2020 közötti időszakban az Arcanum Digitális Tudománytárban megtalálható újságok és folyóiratok hasábjain a Mahátmával kapcsolatos írott anyagok száma 30 ezer körülire tehető, ami azért is meglepő, mert ha az ugyanabban az időszokban élő, irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett és Magyarországon is megfordult Rabindranáth Tagore nevére keresünk rá, a találatok száma még ennek a felét sem éri el. Szembetűnő, hogy Gándhí átlagosan évi mintegy 200 írott anyagban említették, ami a kor technológiai fejlettségéhez és adottságaihoz képest igencsak magas szám.

A keresőmotor által kidobott találatok alaposabb vizsgálatokor egyértelműen kitűnt, hogy voltak évek, amikor a hírek, cikkek, tanulmányok, publikációk száma kiugróan magas volt. Ilyen például 1930 és 1931, amikor mintegy ötezer írott anyag jelent meg, ami az 1930. március 12. és április 5. között megszervezett sómenettel és következményeivel magyarázható.³ Hasonlóan kimagasló említést mutat az 1942-es esztendő, amikor mintegy kétezer írás látott napvilágot. Ha megnézzük az indiai szabadságharc kronológiáját és összevetjük a találatokkal, egyértelművé válik, hogy az érdeklődés fokozott növekedése a magyar sajtóorgánumok részéről annak tulajdonítható, hogy a Mahátmá ebben az esztendőben hirdette meg a függetlenségi küzdelem egy újabb és egyben utolsó szakaszát, a „Hagyjátok el Indiát!” mozgalmat, aminek híre gyorsan bejárta a világsajtót.⁴

Gándhí neve a legkülönbébb műfajú írásokban tűnik fel: rövid hírekben, tudósításokban, hosszabb hírháttéranyagokban, véleménycikkekben, úti beszámolóknak és a Nagy Lélekkel történt találkozás által ihletett szubjektív hangvételű, saját benyomásokon és tapasztalatokon alapuló beszámolóknak, irodalmi szövegekben, könyvismertetőknél és recenzióknál, tudományos és népszerűsítő tanulmányokban, humoros anyagokban, viccekben, de akár egyes újságok bulvároldalain is. A következőkben ezekről igyekszem átfogó képet nyújtani, és felvillantani azokat a jellemzőket és konkrét példákat, amelyek a legfontosabbak vagy legjellegzetesebbek.

2 Meg kell említeni azt a tény is, hogy a kereső néhány esetben más neveket is Gándhiként azonosít be, mint például Ganáhl János ezredest és Ganáhl Ármin századost, Paul Gaudin francia régészt vagy éppen Eugène Gauthier francia alkonzult. Hasonlóképpen ki kellett szűrni azokat a találatokat is, amelyek a pécsi Gandhi Gimnáziummal kapcsolatos hírekre vonatkoztak.

3 A sómenet keretében Gándhí 78 követője társaságában elindult az Indiai-óceán partján található Dándíba azzal a céllal, hogy a tengervízből só párologtasson, és ezáltal tiltakozzon a brit sómonopólium ellen, egyúttal a függetlenségi küzdelem egy újabb fejezetét nyissa meg. Az akciónak India-szerte nagy volt a visszhangja, és az angol áruk, szolgáltatások és adók bojkottja új lendületet kapott. Ennek következtében azonban országszerte több tízezer embert tartóztattak le és zártak börtönbe, köztük Gándhí is.

4 Gándhí az Összindiai Kongresszusi Bizottság (*All India Congress Committee*) által 1942 augusztusában, Bombayben megszervezett ülésén hirdette meg a „Hagyjátok el Indiát!” (*Quit India!*) mozgalmat. A megszövegezett állásfoglalás kimondja: „Az Összindiai Kongresszusi Bizottság teljes nyomatékkal (...) követeli a brit hatalom kivonását Indiából. (...) Ezért a Bizottság úgy határoz, hogy India elidegeníthetetlen joga a szabadság és függetlenség, és ennek érvényesítése érdekében jóváhagyja az erőszak nélküli tömeges küzdelmet a lehető legszélesebb körben. (...) E harcot szükségképpen Gandhidzsinak kell vezetnie, és a Bizottság felkéri őt, hogy vegye át a vezetést és irányítsa a nemzetet a tervezett lépések megtételében.” Tenigl-Takács, 1997. 377–378.

Hírek, tudósítások

A Gándhíról szóló legtöbb anyag a hír műfaji kategóriában született. Életének és tevékenységének minden fontos mozzanatáról számos hír, tudósítás látott napvilágot. Magyar nyelvterületen írásban nevét első ízben 1895. április 25-én egy tudósításban említették. A *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* című hetilap 17. számának Tárca rovatában egy, a Vallások Világparlamentjének 1893. szeptemberi chicagói üléséről szóló tudósításban a következő mondatot olvashatjuk: „Gandhi az éleseszű bombayi ügyvéd a jainismusról [beszélt].”⁵ A szervezet elnöki tisztét betöltő John Henry Barrows által jegyzett és Maszák Viola által fordított tudósításból fény derül arra, hogy Gándhí megítélése igencsak pozitív, mivel egyetlen tulajdonságaként az „éleseszű” jelzőt használja a szerző. Ugyanazon lap következő számában olvasható a tudósítás második része, amelyben újra feltűnik Gándhí neve, ezúttal azonban egy teljesen más kontextusban. Megtudhatjuk ugyanis, hogy a keletről érkező és az eseményen felszólaló vallási képviselők sorában található a Mahátmá is, akiről kiderül, hogy miközben heves bírálója az Indiában zajló keresztyén hittérítésnek, az amerikai keresztyénségről pozitív véleménnyel van. A tudósításban ez olvasható: „Gandhi, a keresztyén hittérítés bírálója azt mondá: »az amerikai keresztyénséget szeretem, az valamivel jobb, mint az, a mit Indiában rendesen látunk«.”⁶

Az első, 1895-ös említést követően a vizsgált újságokban és folyóiratokban Gándhí nevével alig lehet találkozni. Csupán egy rövid hír szól például a dél-afrikai ügyvédi, jogharcos és mozgalmár tevékenységéről, és ugyancsak egy pár soros anyag ad hírt arról, hogy a Nagy Lélek végleg elhagyja Dél-Afrikát, és mintegy két évtized után hazatér Indiába. Mindkét hír a *Pesti Hírlap*ban jelent meg, és míg az 1913. szeptember 19-i szám (222. szám) 14. oldalán arról lehet olvasni, hogy Gándhí vezetésével mintegy 140 ezer indiai származású vendégmunkás fenyegetőzik sztrájkkal Dél-Afrikában, amennyiben a britek nem hajlandók a fehérekkel azonos jogokat biztosítani számukra, az 1914. március 20-án megjelent 68. számban rövid hír tájékoztat arról, hogy Dél-Afrikában helyreállhat a béke, ugyanis a „hirhedt Gandhi” végleg távozni készül.⁷ Semmilyen írásos nyoma nincs viszont a vizsgált sajtótermékekben 1915-ös hazatérésének. Az akkor már 45 éves Gándhí jó hírnévnek és elismertségnek örvendett Indiában.

Az 1920-as évek azonban jelentős változást hoztak a magyar nyelvű Gándhí-recepcióban, és mondható, hogy ettől kezdve Gándhí élete és munkássága folyamatosan fókuszban volt. Az írások közös jellemzője, hogy a hírek általában külföldi csatornákon keresztül érkeztek Magyarországra, mégpedig két módon: vagy valamelyik nyugati sajtótermékből átvett és magyarra fordított anyag, vagy pedig magyarországi újság külföldi tudósítója által írt hír, tudósítás formájában.

Az *Est* 1921. szeptember 7-i számában például egy hosszabb anyag látott napvilágot *Gandhi, az indiai forradalom prófétája* címmel, amelyben az ismeretlen

5 Barrows, 1895. 263. Az idézeteket eredeti formában és helyesírással adom közre – a szerző megjegyzése.

6 Barrows, 1895. 279.

7 *Pesti Hírlap*, 1914. március 20. 15.

szervő egy amerikai *Newyork Call* című lapra hivatkozva festi le a magyar olvasó számára Gándhí, mutatja be az általa képviselt értékeket és a nevéhez köthető függetlenségi mozgalmat. A szerző cikkét optimista hangnemben zárja, kifejezve azon reményét, hogy az évszázadok alatt megfáradt Európa helyét és szerepét talán a Gándhí által megálmodott India lesz képes átvenni a „nagy szellemi váltó-gazdaság törvényei értelmében”.⁸

1920 után a magyar nyelvű sajtóorgánumok kiemelt figyelmet szenteltek a Mahátmá életének és tevékenységének, valamint ezzel szoros összefüggésben az indiai függetlenségi mozgalomnak. Ilyen esemény volt például a lahori pánindiai kongresszus 1929. évi nagygyűlése, amelyen elfogadták azt a nyilatkozatot, amelyet Gándhí terjesztett a képviselők elé, és amely Indiának a brit koronától való elszakadását, valamint a szabad és független állam megalapítását irányozza elő. Az általam vizsgált újságok közül szinte mindegyik foglalkozott ezzel a témával, akár több hónapon keresztül is. A legtöbb erről szóló híradás a *Pesti Hírlap* (6 hír), *Az Est* (5 hír), valamint a *Pesti Napló*, a *Magyarság* és a *Magyarország* (3-3 hír) januári számaiban jelent meg. Közös az anyagokban, hogy a hír és a tudósítás kategóriájának megfelelően rövid, objektív és konkrét információkat és tényeket közlő írások.

Különösképpen sokszor adtak hírt a „Hagyjátok el Indiát!” mozgalomról és a sómenetről is. Az *Est* 1930. március 13-i számában például a címlapon számolt be arról, hogy miután a Nagy Lélek „végre rendelkezett”, követőivel elindult az óceánhoz sőt párolni (1. kép). Ugyanezen lapszám első oldalán olvasható a francia *Matin* 1930. február 25-i, Gándhival készített interjújának magyar nyelvű összefoglalója is, amelyben a polgári engedetlenségi mozgalomról, az indiai parasztek helyzetéről, valamint annak a fontosságáról beszélt, hogy bármi is történjen, „nem szabad erőszakosságokra ragadtatnunk magunkat”.⁹ A *Brassói Lapok* hasábjain ugyan az első hírek a sómenetről jóval később, csak április 7-én jelentek meg, viszont a hónap folyamán 12 különböző lapszámban¹⁰ foglalkoztak a témával és annak következményeivel. Érdemes azt is kiemelni, hogy a 12 anyag mintegy fele a címlapon található, ami ugyancsak arra enged következtetni, hogy Gándhí tevékenységét igen csak nagy érdeklődés övezte.

Az egyes lapok Gándhival kapcsolatos hírovvatait böngészve egy igen szokatlan tudósítást is találtam ebből az időszakból. A *Magyarország* napilap szegedi tudósítója arról adott hírt, hogy a szegedi rendőrségnek sikerült lefűlelnie egy bűnszervezetet, amely Gándhí ellen toborzott embereket Szegeden azzal a céllal, hogy Bombaybe utazva egy angol katonai alakulathoz csatlakozva harcoljanak a Mahátmá ellen. A hír szerint a budapesti közvetítéssel érkező nemzetközi megbízásnak eleget tevő, szegedi illetőségű Antalffy Károly egy rendőrségi akció következtében végűl lebukott, a közben toborzott embereket pedig még idejében sikerűlt megállítani.¹¹

8 *Az Est*, 1921. szeptember 7. 6.

9 *Az Est*, 1930. március 13. 2.

10 *Az Est*, április 7-i (80.), április 9-i (81.), április 10-i (82.), április 11-i (83.), április 13-i (85.), április 14-i (86.), április 17-i (88.), április 18-i (89.), április 20-i (91.), április 24-i (93.), április 26-i (94.), április 28-i (96.), április 30-i (97.) számok.

11 *Magyarország*, 1930. május 24. 2.

1. kép. Az Est 1930. március 13-i cimpalja

A sómenet mellett még két eseményt érdemes megvizsgálni. Elsőként az India függetlenségének kikiáltása után napvilágot látott híryanagyokat elemzem, majd ezt követően Gándhí 1948 januárjában bekövetkezett meggyilkolásáról, haláláról szóló híradásokat szemlézem. Fontosnak tartom jelezni, hogy az általam vizsgált húszi kiadvány közül mindössze öt jelent meg az 1947–1948-as években is,¹² az összes többi 1939–1944 között megszűnt. Az említett öt kiadvány közül India függetlenségéről háromban található híradások. A *Korunk* és a *Kortárs* folyóiratban egyetlen szó sem esett erről a világtörténelmi eseményről, ami valószínűleg annak tulajdonítható, hogy a *Kortárs* kéthetente megjelenő irodalmi és művészeti lap, a *Korunk* pedig havi rendszerességgel jelentkező társadalomtudományi folyóirat, így egyikük profiljába sem tartozik bele a híradás vagy a tudósítás műfaja.

A függetlenség kikiáltásáról a legtöbb hír a *Világosság* című napilap¹³ hasábjain jelent meg. Már az 1947. július 9-i szám foglalkozott az indiai eseményekkel, amikor a *Gandhi India felosztásáról* címet viselő rövid híradásában arról írt, hogy mind Gándhí, mind pedig az Indiai Kongresszus Párt „nem szívesen veszi India felosztását, de nincs más megoldás” a kialakult helyzetben.¹⁴ Az augusztus 3-i tudósítás beszámolt arról, hogy merényletet próbáltak meg elkövetni az ellen a vonat ellen, amelyen Gándhí Lahor városába tartott.¹⁵ A híradások sora egy augusztus 15-i, ezúttal hosszabb anyaggal folytatódott, amelyből kiderül, hogy augusztus 16-án két új állammal szaporodik a független államok száma, valamint szó esik az India és Pakisztán szétválása utáni, a hinduk és a muszlimok között kitört zavargásokról és villongásokról is.¹⁶ A hírek sora nem zárult le, a lap szeptember 3-i és 4-i számában is visszatért arra, hogy a két vallási csoport közötti feszültségek és összetűzések tovább tartanak, ezért Gándhí úgy döntött, hogy éhségsztrájkba kezd, és mindaddig folytatja, amíg a kalkuttai vérengzések véget nem érnek.¹⁷

A *Friss Ujság* hasábjain számos alkalommal foglalkozott az indiai függetlenség kérdésével és a vérengzésekkel, de Gándhí nevét mindössze egyetlenegyszer említette, ráadásul nem is a függetlenség kapcsán, hanem a vonat elleni merénylet apropóján.¹⁸ A híradások a napilap *Mi ujság a világpolitikában?* alcímet¹⁹ viselő rovatában tűntek fel számos más, a világ legkülönbözőbb pontjain zajló eseményekről szóló tudósítások sorában. A cikkekkel kapcsolatban azt érdemes kiemelni, hogy szerzőik a függetlenség után, India és Pakisztán különválása következtében kialakult harcok és vérontás hátterében külső erők, a nyugati nagyhatalmak manipulatív tevékenységét vélték felfedezni. Több írásban is visszatér az a megállapítás, miszerint a mesterségesen szított és fenntartott feszültség célja az, hogy „a függetlenné

12 Ezek a következők: *Friss Ujság*, *Kortárs*, *Korunk*, *Szabad Nép* és *Világosság*.

13 A *Világosság* címet viselő napilap 1945 és 1949 között jelent meg, és a magyar szociáldemokrácia szócsövének tekinthető.

14 *Világosság*, 1947. július 9. 5.

15 *Világosság*, 1947. augusztus 3. 3.

16 *Világosság*, 1947. augusztus 15. 5.

17 *Világosság*, 1947. szeptember 3. 5. és szeptember 4. 4.

18 *Friss Ujság*, 1947. augusztus 3. 2.

19 A rovat főcímét minden esetben a vezető világpolitikai esemény adja.

lett India belügyeibe újra beavatkozhasanak a nagyhatalmak”.²⁰ A *Friss Ujság* augusztus 24-i számában olvasható magyarázat szerint „az angoloknak érdekük, hogy békétlenséget terjesszenek az őslakók között, mert ezen a címen beavatkozhatnak India belügyeibe. Angol hivatalos körökben máris hangoztatják, hogy a függetlenített India nem képes megakadályozni területén a vallási és nemzeti kisebbségek harcait. Valószínűnek látszik, hogy ez a bejelentés előzi meg a további beavatkozási lépéseket.”²¹ Hasonló értékelő sorokat tartalmaz a napilap augusztus 29-i száma is: „Most már világosan kitűnik, hogy az a függetlenség, amit Anglia Indiának adott, csak papíron van. Anglia indiai uralmának további fenntartására békétlenséget terjeszt a benszülöttek között, hogy jogcímet találjon a további beavatkozásra.”²²

Végezetül a *Szabad Nép* 1947. augusztusi számaiból emelek ki néhány fontosabb írást a függetlenség kikiáltásáról és az azt követő agresszióról. Az első cikk, amely beszámolt az indiai eseményekről, az augusztus 15-i lapszámban olvasható. Rövid, pár soros tájékoztatás arról, hogy a londoni rádió bejelentette az önálló India és Pakisztán megszületését, amelyek a Brit Nemzetközösség országainak sorát fogják bővíteni.²³ Ezt követően az augusztus 17-i lapszámban olvashatunk híreket a fejleményekről. Egy hosszabb, a világpolitikai eseményekkel foglalkozó cikk néhány soros említést tesz arról, hogy Indiában a függetlenség kikiáltásával járó ünnepekkel egy időben véres összetűzésekre került sor a hinduk és a muszlimok között.²⁴ Ugyancsak egy nagyobb világpolitikai hírösszeállítás keretében ír az indiai eseményekről a lap augusztus 19-i száma is, hangsúlyozva, hogy „a mesterségesen szított ellentétek és az észszerűtlen felosztás eddig nem tapasztalt mértékben robbantotta ki a zavargásokat a hinduk és a muzulmánok között. Lahoreban muzulmán fegyveres csoportok többszáz hindut és szikhet mészároltak le.”²⁵

Az augusztusi lapszámok között további kettőben találunk még híreket az indiai helyzetről. Címüket és tartalmukat tekintve egyaránt elmondható, hogy tendenciózus anyagokról van szó, amelyek célja az imperialista Anglia minél negatívabb színben történő feltüntetése. Az augusztus 28-i számban megjelent cikk címe *A „függetlenség” áldásai*,²⁶ a rá következő napon pedig *Az indiai „függetlenség”*²⁷ címmel látott napvilágot egy rövid hír. A hindu–muszlim ellentétekért és az Indiában zajló vérontásért mind a két írás egyértelműen Angliát jelölte meg felelősként. Míg az első cikkben a „szerencsétlen felosztás” és a százezrek vándorlása, illetve a több mint egymillió ember hajléktalanná válása között ok-okozati viszonyt vázolt fel a szerző, a második híradásban az állt, hogy „az Indiából érkező hírek az angolok által adományozott »függetlenség« áldozatainak napról napra ijesztőbb méreteket

20 *Friss Ujság*, 1947. augusztus 15. 3.

21 *Friss Ujság*, 1947. augusztus 24. 4.

22 *Friss Ujság*, 1947. augusztus 29. 6.

23 *Szabad Nép*, 1947. augusztus 15. 2.

24 *Szabad Nép*, 1947. augusztus 17. 4.

25 *Szabad Nép*, 1947. augusztus 19. 1.

26 *Szabad Nép*, 1947. augusztus 28. 2.

27 *Szabad Nép*, 1947. augusztus 29. 2.

öltő számáról szólnak. Pundzsabot eddig több, mint egymillió menekült hagyta el. Keletpundzsabban a tíz nap óta tartó legújabb zavargások során a muzulmán kisebbség százezer tagja vesztette életét. Nyugatpundzsabban pedig a felizgatott muzulmánok mintegy százezer szikhet és hindut gyilkoltak meg.”

Mint az a fentiekből kitűnik, a *Szabad Nép* mindvégig úgy tudósított India függetlenné válásáról és az azt követő közvetlen fejleményekről, hogy mindeközben a Mahátmá nevét egyetleneszer sem írta le. Ez a tény annak tudható be, hogy mint közismert, mind a *Szabad Nép*, mind pedig jogutódja, a *Népszabadság* a kommunista ideológia és a kommunista párt hivatalos szócsöve volt Magyarországon, így Gándhí, az indiai ellenállás és függetlenségi mozgalom ikonikus figurája nem kaphatott helyet az Indiáról szóló híryananyagokban, annak ellenére, hogy mindvégig fontos szerepet játszott a függetlenség kivívásának folyamatában, majd a zavargások és vérontások megállításaiban. Arról, hogy mennyire nem nézte jó szemmel Gándhí tevékenységét a korabeli kommunista vezetés, mi sem árulkodik jobban, mint a *Szabad Népb*ben a Mahátmá meggyilkolásáról beszámoló cikk. Az 1948. január 31-i számban *Meggyilkolták Gandhit* címmel megjelent híradás, miután néhány sorban ismerteti a történeteket, hosszabban kitér arra, hogy ki is volt Gándhí. A szerző meglátása szerint azzal, hogy a függetlenségi küzdelmek folyamán a Nagy Lélek mindvégig az erőszakmentes ellenállást hirdette a fegyveres harccal szemben, tulajdonképpen a britek szövetségesevé vált, és ennek következtében népszerűsége is hanyatlófélben volt.²⁸ Sokatmondó az is, hogy ezt az anyagot leszámítva a *Szabad Nép* hasábjain egyetlen szó sem esett arról az eseményről, amely nemcsak az indiai, hanem a nagyvilág közvéleményét megdöbbenetete, sokkolta.

Ugyanerről a főoldalon, kiemelt helyen, *Meggyilkolták Gandhit, a hindu szabadságharc prófétáját* szalagcímmel számolt be a *Friss Ujság*.²⁹ A második oldalon tudósított arról, hogy elfogták gyilkosát, és ugyanazon az oldalon található egy másik rövid írás is, amely Gándhí portréja kíséretében személyéről és pályafutásáról ír dióhéjban.³⁰ Még további két számban foglalkoztak Gándhí meggyilkolásával, illetve az azt követő eseményekkel. A február 1-jei lapszámból arról értesülhetünk, hogy Indiában 13 napos gyásszal emlékeznek a meggyilkolt Gándhíra.³¹ A február 5-i pedig pár sorban arról tájékoztat, hogy a Mahátmá iránti tisztelet eredményeképpen „India fővárosát, Ujdelhit, valószínűleg Gandhiabadnak nevezik el”.³²

Az előbb említett két napilaphoz képest sokkal több írás jelent meg Gándhí-ról 1948. január–februárban a *Világosság* hasábjain. Az újság január 20-án arról számolt be, hogy a Mahátmá által folytatott bört, éhségsztrájk csodát tett, és Bombayben a muszlimok és a hinduk „összeölelkezve tüntettek a felekezeti békéért”. Az *Associated Press*től átvett anyagból arra is fény derül, hogy Gándhí azért volt hajlandó abbahagyni a börtöt, mert az Indiában létező vallási felekezetek képviselőiből megalakult egy 31 tagú békebizottság, melynek tagjai felesküdték arra, hogy

28 *Szabad Nép*, 1948. január 31. 2.

29 *Friss Ujság*, 1948. január 31. 1.

30 *Friss Ujság*, 1948. január 31. 2.

31 *Friss Ujság*, 1948. február 1. 2.

32 *Friss Ujság*, 1948. február 5. 3.

akár életük árán is mindent elkövetnek annak érdekében, hogy saját híveiket távol tartsák az agresszív cselekedetektől és a vérontástól.³³

A február 1-jei lapszámban arról olvashatunk, hogy Gándhí fegyveres merénylet áldozata lett, és az elhunyt Mahátmá temetésére február 2-án kerül sor. A Gándhí halálával foglalkozó tudósítás hosszasan ismerteti azt is, hogy miként reagáltak a hírre a hazai és a külföldi politikusok. Megtudhatjuk, hogy Dzsaváharlál Nehrú, India miniszterelnöke „a meggyilkolt Gandhit a »nemzet atyjának« nevezte”, Muhammad Alí Dzsinnáh, a független Pakisztán főkormányzója pedig „nyomorult aljasságnak minősítette a merényletet”. A híryananyagot összeállító szerkesztő kitér arra is, hogy az ENSZ New York-i székhelyén a zászlókat félárbócra eresztették, valamint idézi Truman elnök reakcióját is, aki a következő szavakkal emlékezett meg a meggyilkolt Mahátmáról: „Gandhi olyan ember volt, aki élete munkájával állított magának emlékművet az utókor számára.” A cikk beszámol arról is, hogy a temetési szertartáson hinduk, muzulmánok és szikhek közösen kísérik el a Nagy Lelket utolsó földi útjára, a Jamuná partján felállított máglyához, ahol – Gándhí végakarátának eleget téve – sor kerül a holttest elégetésére. Végezetül a szerkesztő arra is kitér, hogy az *Exchange Telegraph* újdélhi tudósítójától érkezett információk alapján Gándhí meggyilkolásának hírére egyes indiai városokban elszabadult a pokol, és súlyos, emberáldozatokat követelő zavargások törtek ki.³⁴

Február és március folyamán további írások foglalkoztak Gándhí halálával és hamvai elszórásával. Megtudhatjuk például, hogy a hamvasztást követően még három napig a Jamuná-parton őrzik Gándhí hamvait, ahová hatalmas tömegek zarándokolnak el. Arról is írt a napilap, hogy a Mahátmá családja egy urnába zárva elszállította Gándhí hamvait, hogy földi maradványait India legszentebb folyójába, a Gangeszbe szórják.³⁵ Egy később, február 10-én megjelent hír pontosít, és arról számol be, hogy Gándhí hamvait több helyen szórják szét, India legszentebb folyójánál, valamint három, a tengerparton elterülő szent helyen.³⁶ Hírt kapunk arról is, hogy különvonat viszi Gándhí hamvait a Jamuná és a Gangesz összefolyásához, a pályaudvaron összegyűlt óriási tömeg pedig a „Gandi szelleme él” kiáltással búcsúzott a Mahátmától.³⁷

Két cikk is foglalkozik Gándhí gyilkosának személyével, pályafutásával, a gyilkosság motivációját képező vallási és politikai meggyőződésével, valamint az elkövető lehetséges bűntársaival. Megtudhatjuk, hogy Náthúrám Vinájaka Godsze bombayi származású jogászról van szó,³⁸ aki a bráhmínok kasztjához tartozott, hindu nacionalista nézeteket vallott, és a Hindu Mahászabhá szélsőjobboldali szervezet punéi fiókszervezetének titkára volt. Szélsőséges politikai meggyőződése állt a

33 *Világosság*, 1948. január 20. 5.

34 *Világosság*, 1948. február 1. 5.

35 *Világosság*, 1948. február 4. 3.

36 *Világosság*, 1948. február 10. 6.

37 *Világosság*, 1948. február 12. 1.

38 Ez az információ téves, az elkövető Punében született, csupán később, egyetemi tanulmányai alkalmával került Bombaybe.

gyilkosság háttérében is, ő ugyanis egy olyan szabad és független Indiában hitt, amelyben a muszlimok semmiféle jogokkal nem rendelkeznek.³⁹

Véleménycikkek

Az általában rövidre szabott híreknél a véleménycikkek jobban megmutatják, hogy milyen volt Gándhí személyének, társadalmi-politikai szerepének és tevékenységének megítélése. Számukat tekintve ezek ugyan jelentős mértékben elmaradnak az előbbi kategóriát képező írásoktól, viszont nagyon „beszédesekek”. A felsorolt napi-, heti- és havilapokat böngészve számos olyan véleménnyel találkoztam, amelyet érdemes tételesen megemlíteni és elemezni, azonban hely hiánya miatt csupán a legfontosabbakra térek ki, kronológiai sorrendet követve.

Az első említést igénylő véleménycikk, amelyet röviden ismertetek, 1930-ban jelent meg a *Pesti Napló* hasábjain *Gandhi megbukott Budapesten* címmel. Az író, műfordító és újságíró Bálint György különvéleménye címe ellenére Gándhí személyét nem negatív fényben tünteti fel, hanem a két világháború közötti budapestiek elé tart tükröt. A cikk Gándhí egyszerű életmódját, erkölcsi tisztaságát, becsületességét, szelidségét és alázatosságát, az erőszakmentesség melletti elkötelezettségét állítja szembe a budapesti polgárság, értelmiség viselkedésével, életstílusával, erkölcsével és értékrendszerével, majd ironikusan megállapítja a szerző, hogy „tökéletes, bravúros pesti stílusban »leégették« Gandhit. Elkönyvelték könnyedén a »pitiánerek« közé... Passzív ellenállás, vértelen tömegmozgalom, háziszóttos... Ugyan kérem...” Végül a cikk befejezése: „Mert, erről a prófétáról, akinek még ingyenrészevényei sincsenek, Budapesten nem fog többé szó esni. Gandhit itt már egyszer és mindenkorra jogerősen agyonlegyintették. Szegény Gandhi...”⁴⁰

Hasonlóképpen Gándhí eszmeiségét emeli ki az a cikk is, amely ugyanabban az évben látott napvilágot a *Brassói Lapok* hasábjain. A K. Tóth Jolán által jegyzett eszmefuttatás ma már nagy valószínűséggel nagy port kavarna a feministák és az emberi jogi aktivisták körében, úgy gondolom azonban, hogy nagy tévedés lenne ezeket a sorokat a történelmi kontextusból kiragadva elemezni. A *Gandhi és a házasság* című írásban ugyanis a szerző azt ecseteli, hogy a női lélek természetéből adódóan a házasságban az asszony az, aki az ellen nem állás és az önfeláldozás gándhíánus tanait gyakorolva képes megteremteni a családon belül a békét, ami maga a boldogság. „Ha Gandhinak évszázadok kellenek, hogy meghódítsa a szeretetnek és a békének a világ minden népét, nekünk, asszonyoknak, elég a mi életünk rövid ideje arra, hogy meghódítsuk a jóság önfeláldozásával az életünk párját, hogy az otthonunkban megteremtsük a békét. – A béke útja önfeláldozás – mondja Gandhi. Ez igaz és bölcs gondolat, s aki ezt a tant követi, akiben ez a hit élő, az meg is teremti a maga kis világában a békét. A béke pedig: a boldogság.”⁴¹

39 *Világosság*, 1948. február 8. 6. és *Világosság*, 1948. február 13. 6.

40 Bálint, 1930. 7.

41 K. Tóth, 1930. 2.

A pozitív Gándhí-képet festő íráskorát Germanus Gyula felesége, Hajnóczy Rózsa Indiából írt levelével szakítom meg, amelyet a *Magyar levél a forrongó Indiából* címet viselő írás idéz. Szigorúan véve nem lehetne besorolni a véleménycikkek sorába, sokkal inkább hordozza magán az útleírás, úti beszámoló jegyeit, azonban úgy vélem, hogy tartalma tekintetében ebben a kategóriában is értelmezhető. A levél címzettje Hajnóczy Rózsa magyarországi barátnője, dr. Kahána Ernőné, akinek részletesen beszámolt az indiai útjukról. Megtudhatjuk, hogy férjével már több mint egy éve tartózkodnak Indiában, állandó otthonuk a Rabindranáth Tagore által működtetett sántiniketáni egyetem egyik hatszobás, pazarul bebútorozott és felszerelt bungalója. A meleg nyár elől a magyar házaspár Dardzsilingbe menekült, ahol sétái alkalmával gyakran helyezett el virágot Kőrösi Csoma Sándor sírján. A számos történet és esemény elbeszélése mellett van egy olyan rész is, amelyben a szerző igencsak csípős kritikát fogalmazott meg Gándhival szemben, „aki hadat üzent az angol kormánynak”. Mivel a levél nem sokkal a Gándhí által szervezett sómenet után íródott, a szerzőben még elevenen éltek az akcióval kapcsolatos hírek és információk. Utalt arra, hogy biztosan Magyarországon is olvasni lehet ezekről a hírekről, majd kifejtette, hogy Gándhí tulajdonképpen belebukott ebbe a kezdeményezésbe, hiszen az általa előállított só ára az angol só árának a többszöröse volt, így be kellett látnia, hogy kudarcot vallott. Minderről a következőképpen írt: „Meg akarta akadályozni, hogy a hindu nép az angol sót használja, amelynek kilogrammja 26 fillér, lement a tengerpartra és pároltatással akart sót előállítani a tenger vizéből. Eközben viszont annyi tüzelőanyagot használt el, hogy egy kiló só előállítása egy pengőjébe került, így aztán lemondott a dologról, mert látja, hogy tehetatlenné vált. Voltak egyes zavargások a vidéken, de az angolok erélyesen véget vetettek mindenféle lázadásnak, de azért még mindig nem tanácsos európai embernek a bennszülött-negyedben járkálni, mert a hindu fanatizmusában kegyetlenkedésre is hajlandó.”⁴² Mindebből – mint ahogy a levél más részeiből is – egyértelműen kiderül, hogy G. Hajnóczy Rózsa nem érti az indiai mentalitást, nem tud és nem is akar azonosulni a függetlenségi mozgalommal, amelyet Gándhí neve fémjelez, és egyértelműen a gyarmatosítók pártján áll ebben a küzdelemben.

Pünkösti Andor *Gandhi és a kecske* című írásának apropóját a következők szolgáltatták: amikor Gándhí meghívást kapott a londoni kerekasztal-konferenciára, úgy döntött, hogy magával viszi két kecskét is, melyek három hónapos londoni tartózkodása alatt biztosítani fogják számára a napi étkezéshez szükséges kecsketejet. A színikritikus, rendező és író egyértelmű célja az volt, hogy kifigurázza, negatív fényben tüntesse fel a Mahátmát. Az írás mindvégig Gándhí barbárságának, civilizátlanságának kidomborítására törekedett. Az alábbi részletből is kitűnik, hogy miként, milyen stílusban és formában: „Mert Britt-Birodalom ide és Brit-Birodalom oda, az ember mégis csak törődjék a gyomrával, különösen akkor, ha tudja, hogy a Buckingham-palota szakácsa nem kóserül főz és amit főz, esetleg lehet jó His Majesty The Kingnek, aki szabad óráiban úgy melleleg India császára is, de nem jó Gandhi urnak, akinek ugyan az egész ruhatára csak egy úszónadrág, de a gyomrá-

42 *Brassói Lapok*, 1930. június 22. 11.

val törődik, bár ez a gourmanderia meglehetősen aszkétikus jellegű. Mindenesetre Gandhi ügyvéd urnak van két kecskéje, amit nem adna oda az angol szakácművészet legtokéletesebb remekeiért.”⁴³

Hasonló véleménycikk jelent meg 1932-ben a *Pesti Napló* hasábjain is, anynyi különbséggel, hogy ez alkalommal Gándhínak egy másik cselekedete, a börtön- és éhségsztrájk került célkeresztbe. A cikk szerzője ugyanaz a Bálint György, aki 1930-ban dicsérően írt a Mahátmáról. A *Gandhi, MacDonal*d és az éhség című írása akkor született, amikor világszerte futótűzként terjedt a hír, miszerint a Nagy Lélek tiltakozásul a második kerekasztal-konferencián született megállapodás ellen éhségsztrájkba kezdett a jeravdai börtönben. A szerző szerint a Gándhí által választott tiltakozási forma kudarcra van ítélve. Világviszonylatban nem Gándhí az egyedüli személy, aki sokat imádkozik, és nem az első az éhezők sorában sem, de mindaddig ezekkel a módszerekkel nem lehetett sikereket elérni. Éppen ellenkezőleg, a történelem azt mutatja, hogy a politikai céloknak erőszakkal, fegyverekkel, vérontással szoktak érvényt szerezni, minden más cselekedet fölösleges időpazarlás, hiszen amíg Gándhí éhségsztrájkot folytat, a britek csapatokat toboroznak, és ugyan „szépen hangzik az az idealista elgondolás, hogy az éhező Gandhi aszkézise és erkölcsi tiltakozása nagyobb erőt jelent, mint az indiai angol kormány csapatai. Ez nagyon szép és mindössze annyi a hibája, hogy nem igaz. Sajnos, néhány száz ezer katona és a City néhány bankja még mindig sokkal erősebb, mint egy éhező próféta és egy egész éhségfront sem tudja áttörni harcvonalukat. (...) Éhezhet Gandhi és éhezhetnek hívei: legfeljebb csak azt érik el vele, hogy több jut azoknak, akik ellen éheznek. Attól, hogy Gandhi nem eszik, MacDonaldnak nem fog megfájdulni a gyomra.”⁴⁴

A véleménycikkek sorában visszatérünk a *Brassói Lapok*hoz, amelynek hasábjain jelent meg az utolsó két bemutatásra kerülő anyag is. A két írásban az a közös, hogy mindkettő jó színben tünteti fel a Mahátmát. Az első cikk 1933-ban íródott. Az *Aki meghal a páriáért* címmel megjelent írás párhuzamot von az európai politikusok és vezetők, illetve Gándhí között, az első világháború utáni európai, illetve a Nagy Lélek által képviselt mentalitás és értékek között, majd egyértelműen úgy foglal állást, hogy ebből az összehasonlításból a Mahátmá kerül ki győztesen: „A krisztusi etika ma bárhogy is kiabálják, hontalanul és befogadatlanul bolyong azok között, akik a ma történelmét csinálják. Egy messzi gangeszparti nép elnyomott fiának, egy csúnya, vézna, börtönviselt szentnek, Gandhinak, a Mahatmának kell meglengetni a világ fölött az emberség etika-zászlaját és be kell jelentenie önkéntes éhhalálát ahhoz, hogy egy futó pillanatra torkunkra forrjon a ma és szemünket az örökkévaló értékek irányába szegezzük.” A cikk végén megfogalmazódó gondolat is beszédes, mivel a szerző „irigységgel vegyes” örömének ad hangot, hogy Gándhí, még ha egy távoli ország szülöttje is, de él, létezik, és példaként szolgálhat a többségi nemzeteknek és egész Közép-Európának is, melyek vezetői megtanulhatnak a Mahátmától a „hatalomgyakorlás igazi etikáját: testvérré emelni a

43 Pünkösti, 1931. 5.

44 Bálint, 1932. 33.

legyőzöttet és uralmukat az ellenfél teljes megkimélésével, sőt annak boldogításával vezetni. Ebben a szellemben Gandhi örökké élő példa.”⁴⁵

A sort záró vélemény 1934-ben született, szerzője pedig S. Hajós Alice, aki *A leleplezett Gandhi* című írásában arra vállalkozott, hogy megvédje a Mahátmát az őt ért folyamatos támadásoktól, gúnyolódásoktól. Cikkét azzal kezdte, hogy megállapította: a Gándhí-kép jelentős változáson ment keresztül, az utóbbi időben napvilágot látott újságcikkekben másfajta módon írnak, mint Romain Rolland, akinek könyve alapján kialakult a romantikus Gándhí-kép. Egyre kevesebbet lehet ugyanis találkozni az egykori „fénylő hajnalcsillag”, az „új Messiás” vagy az „erőszak nélküli etika első küldötte” metaforikus megjelenítésekkel, és egyre gyakrabban jönnek velünk szembe az olyan iróniától és gúnytól csepegő szalagcímek, mint „Mister Ghandi úszónadrágban», »Mister Ghandi lepedőben«, »Mister Ghandi sőt párol«”. Sőt, legutóbb már arról a leleplezésről lehetett olvasni, miszerint a Mahátmá tanainak eredete is megkérdőjelezhető, hiszen kiderült, hogy ezek jelentős részét egy vonatkozás alatt kezébe került könyvből, John Ruskin *Unto this Last*⁴⁶ című művéből kölcsönözte. Amennyiben egy ilyen véletlenül múlik egy ember és egy ország vagy nemzet sorsa – fogalmazta meg javaslatát a szerző –, értesíteni kell „az összes vasúti hordárokat Berlin és München között, hogyha legközelebb a német próféta átutazik ottan, (...) adják a Führer kezébe vasúti olvasmányul éppen Ghandinak 1921-ben megjelent »Credo«-ját, annak is a »tehén oltalmazásáról« szülő paragrafusát. Ez a cikk ugyanis nemcsak az emberi faj egyenlőségét mondja ki, hanem az egész ember alatti világnak, minden élőlénynek, állatnak is testvériségét és kötelező szeretetét hirdeti.”⁴⁷

Összegezve megállapítható: a véleménycikkek, még akkor is, ha ritkább újságírói műfajnak számítanak, két dolgot elárulnak a Gándhí-jelenségről. Az ilyen típusú szöveg megszületése egyértelműen azt jelzi, a témát nagy érdeklődés övezi, és az emberek kíváncsiak arra, hogy ki is az a Móhandász Karamcsand Gándhí. A másik következtetés, ami levonható, hogy a Mahátmá személyisége, az általa képviselt értékrend és az erre felépített életvitel és küldetés nem minden esetben keltett szimpátiát, Gándhínak már életében voltak kritikussai, akik írásaikkal tükröt próbáltak tartani a Nagy Lélek elé.

Interjúk, úti beszámolók

A magyar nyelvű sajtóban az évek folyamán jelentős számú írás jelent meg olyan személyek tollából vagy készült velük riport, akiknek vagy megadatott, hogy a Mahátmával személyesen találkozzanak, vagy pedig a Nagy Lélek elkötelezett követői voltak. Akárcsak a véleménycikkek, ezek az írások is nagyon sokat elárulnak arról, hogy mire milyen benyomást tett Gándhí, ki milyen élményekkel és tapaszta-

45 *Brassói Lapok*, 1933. május 14. 1.

46 Magyarul *Az utolsóknak is annyit, mint neked* címmel jelent meg 1904-ben.

47 S. Hajós, 1934. 7.

tokkal távozott a Nagy Lélekkel történt találkozást követően, ki mit tekint fontosnak kiemelni a Mahátmával kapcsolatban. Akárcsak a vélemények esetében, itt is válogatnom kellett a sok úti beszámoló, interjú és riport közül, a kiválasztott szövegeket pedig ugyancsak időrendi sorrendben mutatom be.

Az első olyan anyag, amelyről azt gondolom, hogy tartalmát érdemes elemezni, 1924-ben jelent meg a *Magyarország* című politikai napilapban. Szerzőjéről csupán annyit tudunk, hogy az R. M. monogramot használta a *Gandhi és a magyar jövő* cikk végén. Már az első sorokból kiderül, hogy a riport formában közreadott beszélgetés Párizsban zajlott, ahol az újságíróknak volt szerencséje megismereni egy Mr. Nadirshaw nevű párizsi hindut, aki Gándhí fanatikus követői közé tartozik. Hogy mennyire elkötelezett a Mahátmá iránt, arról az interjúban is tanúbizonyságot tesz, amikor arról vall, hogy a Nagy Lélek „egy szent, próféta, apostol, a világ egyetlen megváltója! Ami a zsidóknak Mózes, ami a mohamedánoknak Mohamed, ami a keresztény kultúrának Aquinói Szent Tamástól Tolsztojjig, az apostolok vég nélküli serege, az nekünk egy személyben Gandhi! Ha látná sovány, félszeg alakját, nem hinné el, hogy ebben a törekeny testben egy apostolnak, egy szentnek csodálatos lelke él!”

A riport olyan szempontból is érdekes, hogy miután hosszasan és teljes meggyőződéssel ecseteli Gándhí nagyságát és földi tevékenységének megkérdőjelezhetetlen igazságát, üzenetet fogalmaz meg a magyarok számára is, miszerint a trianoni igazságtalanságot elszenvedő magyarságnak is Gándhí lehet csak a reménységára, mivel a történelmi jóvátétel pillanata akkor érkezhetsen el a magyar nép számára, amikor a felszabadult és független India megszületik, és ezáltal pedig a Brit Birodalom elveszti világnagyhatalmi státusát. Mr. Nadirshaw szerint a magyaroknak ekkor résen kell lenni: „Mert India nélkül Anglia nem nagyhatalom többé s Indiát követni fogja Egyiptom és követni fogja az egész Kelet. Angol támasz nélkül Franciaország szinte alig számít, Amerikát meg úgyis sakkban tartja – Japán. Mikor ez a világhistóriai pillanat elkövetkezik, a világ mai urai annyira el lesznek foglalva a saját bajaikkal, hogy a versailles-i és trianoni papirrongyok védelmére nem lesz egyetlen puskájuk se. A többi már az önök dolga lesz. Lehet, hogy még ágyú sem kell hozzá!”⁴⁸

Ugyancsak 1925-ben, a *Magyarország* közölte azt a riportot, amely d. ö. aláírással jelent meg. A helyszín azonban ezúttal nem Párizs, hanem a budapesti Hungária Szálloda, főszereplője pedig az indiai származású mérnök, D. G. Gopal-swamy, aki Bangalorból érkezett Magyarországra. A riportert és a mérnök beszélgetéséből gyorsan kiderül, hogy Gándhí egyik elkötelezett hívéhez van szerencsénk, aki azt vallja, hogy a Nagy Lélek „a XX. század legnagyobb és legkimagaslóbb egyéniségei közé tartozik”. Hosszasan ecsetelve Gándhí személyiségét és a világtörténelemben betöltött szerepét, arra a következtetésre jut, hogy az egész világ nagy változások előtt áll, és a megváltás keleti irányból fog érkezni: „Nagyon rövid idő múlva új csodákra fog eszmélni a világ (...) és én, mint a távol Kelet fia, újra elmond-

48 R. M., 1924. 8.

hatom és megerősíthetem azt, amit egy nagy orosz író mondott és hirdetett, az új megváltás a Kelet felől fog jönni.”⁴⁹

Az *Estben* az első ilyen típusú írás 1926 augusztusában jelent meg. A *Látogatás Gandhinál* riportalánya ezúttal sem magyar, a lap tudósítója a német származású Arthur Holitscher íróval beszélget a Gándhínál tett látogatásáról. Mint a felvezető mondatokból megtudjuk, a riport egyrészt azért időszerű, mert Romain Rolland 1922-ben lezárt életrajza után csak távoli hírekből és tudósításokból értesülhetett a magyar olvasó Gándhí életéről és tevékenységéről, másrészt pedig azért, mert épphogy megjelent a Baktay Ervin által fordított és szerkesztett kötet, amely a Mahátmá írásaiból és beszédeiből ad közre magyar nyelven egy válogatást. A nagy terjedelmű riportból kiderül, hogy a német író szabarmatí ásrámjában látogatta meg a Mahátmát, és annak ellenére, hogy a találkozás alkalmával mindvégig provokálta Gándhít, és igyekezett vele minduntalan vitakozni, az eltávozásakor mégiscsak úgy érezte, hogy egy „szent helyet hagyott el”.⁵⁰

Baktay Ervin a *Pesti Hírlap* hasábjain számolt be találkozásáról Gándhival. A magyar indológus, művészettörténész élménybeszámolói azért is fontosak, mert az első írások, amelyek egy olyan magyar tollából származnak, akinek volt szerencséje személyesen is megismerni a Mahátmát. A napilap több hónapon keresztül, vasárnaponként közölte a *Keleti levelek* című sorozatot Baktay Ervin indiai útjáról.⁵¹

Témánk szempontjából a július 29-i és augusztus 5-i számokban megjelent írások érdekesek. Az első, amely a *Látogatás Mahátma Gandhinál* alcímet viseli, a találkozás előzményeit, helyszínét és részleteit örökíti meg. Megtudhatjuk, hogy Baktay Gándhival az Ahmedábád melletti szabarmatí ásramban találkozott személyesen, miután azt megelőzően már levélváltás útján kapcsolatban állt „India legnagyobb emberével”, akit Romain Rolland is „a világ ma élő legnagyobb egyéniségének tart”. Még mielőtt a Nagy Lélekkel találkozott volna, megismerte Gándhí legkisebb fiát és az ásramba beköltöző brit hölgyet, Madeleine Slade-et, aki Mira Benként élte mindennapjait a szabarmatí telepen, és annak ellenére, hogy egy angol tengernagy leánya, teljes elkötelezettséggel szolgálta a Mahátmát. Gándhí végül ebéd utáni pihenőjét követően fogadta a magyar tudóst, akivel hosszasan elbeszélgetett, miközben a rokkáját tekerte. A leírtakból egyértelműen kiderül, hogy a találkozás nagy hatással volt Baktayra. Erről legszebben a beszámoló utolsó mondatai tanúskodnak: „Mikor Mira Ben-nel kilépek a kertbe, csak akkor kezd tudatosra erősödni bennem a találkozás páratlan élménye... Én voltam az első magyar ember, aki Gándhit fölkereste.”⁵²

A második írásban (*Gándhi telepén – A Sztjágraha-Ásrám élete és munkássága*) Baktay az ásramban eltöltött néhány nap tapasztalatairól, az ott zajló életről számolt be részletesen. Az ott töltött idő talán legmeghatározóbb élménye a magyar tudós számára a reggeli áhítaton való részvétel volt, amiről a következőképpen ír: „Végtelen béke és tisztaság, egyszerű hit és szívből fakadó lelkesedés szellemi

49 d. ö., 1925. 8.

50 Az *Est*, 1926. augusztus 7. 6.

51 A cikksorozatot az 1930-as évek elején átveszi és részletekben közli a *Brassói Lapok* is.

52 Baktay, 1928a. 48.

atmoszférája borul a kis gyülekezetre. Ide kellene hozni az atheistákat... ha itt, a Szabarmati partján, a csillagos ég alatt, a Mindenhatóhoz fohászkozó hívők éneke, s annak a fehér lepelbe burkolt, mélységes alázatban meghajolt törékeny testű embernek a képe nem olvasztaná le szívékről az önhittség és hitetlenség jégkérget, akkor valóban csak az Ur kegyelme segíthet rajtuk... Soha meghatóbb, bensősége-sebb és egyszerűbb Istentiszteletben nem vettem részt... A Szatjágraha-Ásram haj-nali imája életem egyik legmélyebb és legtisztább élménye marad mindvégig.”⁵³

Az erdélyi születésű unitárius lelkész, Balázs Ferenc is azon szerencsés ma-gyarok közé sorolható, akik személyesen megismerhették a Mahátmát. Világ körüli útja (1923–1928) alkalmával ellátogatott Indiába is, és miként az 1929-ben, a *Keleti Újságban* megjelent beszámolójának első mondatában fogalmazott: „A látogatást India politikai életének legjellegzetesebb keverőjénél, Gandhinál, el nem mulasz-tottam volna.” A személyes találkozás Gándhival azonban vegyes érzelmekkel töl-tötte el, és hosszas gondolkodásra, kritikai észrevételek megfogalmazására készítette Gándhi személyével, értékrendjével és tevékenységével kapcsolatban. Mindamel-lett, hogy elfogadja Gándhi nagyságát, történelmi jelentőségét, példaértékű követ-kezetességét,⁵⁴ azt vallja, hogy a „világnak azonban, sőt Indiának is, nem a Gandhi fajtájából való prófétákra van szüksége”. Balázs Ferenc helyteleníti azokat a mód-szereket, amelyeket Gándhi folyamatosan hirdet (a kézi munka előtérbe helyezése a gépi munkával szemben, böjtölni mások tévedései miatt, teljes szegénységi foga-dalom, önként és sorozatosan vállalt börtönbüntetés stb.), de elismeri, azáltal, hogy a Nagy Lélek megszületett és közöttünk élt, gazdagabb lett a világ. Gazdagabb lett, mert alkalma volt megismerni Gándhi ránk hagyott örökségét: a megalkuvás nélküli tiszta életet, a vértanúság bátor vállalását az igazság védelmében, az önzetlen és megfélemlíthetetlen emberi magatartást.⁵⁵

Végezetül még egy olyan riportot ismertetek, amelynek Gándhi mellett ma-gyar főszereplői vannak. A Lukács István által jegyzett írás, a *Két magyar festő-művészről csodálatos története* Sas-Brunner Erzsébet és lánya, Brunner Erzsébet különleges és egyben misztikummal teli életútját követi végig. A riport apropóját a két művész budapesti látogatása szolgáltatta, akik kilenc, utazással és kalandokkal teli év után, útban London felé, néhány napot Budapesten töltenek. A fiatal Brunner Erzsébet visszaemlékezik a Gándhival való találkozásaira, a Mahátmáról készített portréjára. A festőművész szerint nagyon szívélyes találkozás volt, a Nagy Lélek azonban először hallani sem akart arról, hogy festmény készüljön róla, mondván, egyrészt még soha nem állt modellt, másrészt pedig nem gondolja, hogy egy olyan csúnya embert, mint ő, érdemes lenne festményen megörökíteni. A kitaró próbál-

53 Baktay, 1928b. 40.

54 „Az ő egész életét bizony nem lehet odaállítani az emberiség elé követendő példaképpül. Mégis a neve fönn fog maradni a történelemben, mert, mint a bölcsész kidolgozott rendszeréből egy gondolat, az ő életéből is ránk sugárzik egy maradandó értékű teljesítmény, amit ő satyagraha-nak, az igazsághoz való hűségnek nevez. Az, aki csak egy törvényt ismer, az igazságát, túl kell hogy tegye magát minden emberi törvényen, ha az az igazsággal ellenkezik. Ám érje az államhatalom bosszúja, zárják börtönbe, kínozzák halálra: az igazságot követni a legfőbb kötelessége.” Balázs, 1929. 13.

55 Balázs, 1929. 12–13.

kozás végül meghozta a gyümölcsét, és Gándhí, meg lévén győződve arról, hogy fél óra alatt nem lehet egy portrét elkészíteni, beleegyezett abba, hogy fél óra erejéig Brunner Erzsébet a közelében fessen. A tulajdonképpeni festésre egy hétfői napon, Gándhí „csendes” napján került sor. Erről a riporter a következőképpen számol be: „Egyszerre az órára tekintett, majd egy papírszeletre ráírta: »elmúlt a félóra«. Brunner Erzsébet visszaírt: »kérek még tíz percet, mert az első tíz perc alatt még nem tudtam festeni, az állvánnyal, palettával voltam elfoglalva«. Gandhi bólintott, rendben van, még tíz percig festhet. Tíz perc múlva el is készült a portré, amelyet Brunner Erzsébet némán átnyújtott Gandhinak. Gandhi tűnődve nézte a képet, aztán teljes meglepedése jeléül aláírásával látta el.”⁵⁶

Irodalmi műfajok

A korabeli sajtót tanulmányozva feltűnt, hogy az olyan nagy, közismert és ma már a magyar irodalmi kánon részét képező művek mellett, mint például Németh László *Gandhi halála* című drámája,⁵⁷ vagy Juhász Gyula *Gandhi* című verse⁵⁸ mellett számos más, kevésbé ismert irodalmi mű is napvilágot látott.

Elsőként Karinthy Frigyes *Nem megyek el Indiába. Levél Mahatma Gandhihoz* című képzeletbeli levelét említem, mivel jelenlegi ismereteim szerint ez az írás viszonyul – még ha irodalmi műfaj keretében is teszi – a legkritikusabban mindahhoz, amit Gándhí és tevékenysége jelentett abban a korban. A szerző mindvégig vitázik a Mahátmával, és ez a vita a szöveg során egyre hevesebbé, intenzívebbé válik. A mű első részében még azt olvassuk, Karinthy tisztában van azzal, hogy Európa sem jobb és tökéletesebb, mint Ázsia, de nem megy el Indiába és nem áll be a Gándhít támogató tömegek sorába. De ahogy haladunk előre a szövegben, egyre inkább világossá válik: a szerző nagyon kevés dologban ért egyet Gándhival, teljes kudarcnak tartja az általa hirdetett elveket és az általa járt utat, amely semmi újjal, következőképpen semmi reménnyel nem kecsegteti az emberiséget: „Mennék én, kedves Gandhi, ha mindabban, amit tőled és rólad hallottam, volna egyetlen új vonás, amit az embermegváltó gondolat ki nem próbált még, – egyetlen új kísérlet, ami kecsegtet a reménnyel, hogy így talán sikerül, ami nem sikerült eddig: boldoggá és világossá tenni önmagunkban nemcsak az örömökre éhes állatot, de az igazságra és megismerésre szomjas embert is.” És ha itt még a kétség szavait fogalmazza meg Karinthy, a levél végén egyértelműen már konkrétan megindokolja: leginkább azért nem hajlandó beállni a Mahátmát követők sorába, mert Gándhí természetellenesnek nevezte a himlő elleni oltást, és megtiltotta az indiaiak számára, hogy beoltassák magukat. A mű számomra legerősebb mondata azonban akkor hangzik el, amikor Karinthy arról „győzködi” Gándhít, hogy fel kell hagyni a már kipróbált módszerekkel, a már végigjárt és zsákutcának bizonyult utakkal, és végre ki kell

56 Lukács, 1938. 14.

57 Először 1963-ban jelent meg két részben a *Kortárs* című irodalmi és kritikai folyóirat 6. és 7. számában.

58 A *Magyarság* című politikai napilap 1924. február 24-i számának címloldalán fedeztem fel.

találni valami újat, valami eddig még ki nem próbáltat. „Nem, nem – valami újat kell kitalálni, igazán: mire megyünk a krisztusi szeretettel, krisztusi csodatétel nélkül?” – teszi fel a kérdést Karinthy.⁵⁹

Ebbe a kategóriába sorolható az a két vers, amelyek szerzője ismeretlen, és amelyek – a versek stílusából és tartalmából következtetve – nagy valószínűséggel ugyanazon szerző tollán születtek. A *Magyarság* napilap 1930. április–májusi számaiban közölt versek abban különböznek az előbb említett alkotásoktól, hogy irodalmi értékük kérdéses, annál érdekesebb viszont a strófákban körvonalazódó Gándhí-kép. Sorrendben az első április 24-én jelent meg. A *Sóti-dal (Antialkoholista hinduló)* címet viselő, három strófából álló vers a Gándhí-féle sómenettől jut el a britek szeszfogyasztási szokásaihoz, majd azt a következtetést vonja le, mivel a szeszfogyasztás a hinduk számára tiltott, Gándhí, aki ellenáll, „bárha ellen nem szegül: / Csakis endicsőségétől / Részegül”.⁶⁰ A május 7-i lapszámban közölt *Hindu ballada* című vers nagy valószínűséggel a sómenetre utal akkor, amikor három versszakban arra reflektál, hogy a tréfát nem ismerő Gándhí elindult és megállás nélkül haladt, miközben a menetelést néző britek egyre inkább „indulatba” jöttek és bebörtönözték a lázadó Gándhít, ezzel „Balfogást csinála / Britek bűsz hatalma: / Gandhi ül, – de áll a / Gandhi forradalma.”⁶¹

A továbbiakban még egy irodalmi alkotásra, mégpedig a Szirmai Rezső által jegyzett *Gandhi a postakocsin* elbeszélésre térek ki röviden. A mű 1964. február 2-án, azaz szinte napra pontosan 15 évvel a Mahátmá meggyilkolása után látott napvilágot. Az elbeszélés Gándhí dél-afrikai tartózkodásának eseménysorát eleveníti fel.⁶² Nem véletlenül választotta a szerző ezeket az éveket: köztudott, hogy a Dél-Afrikában eltöltött mintegy két évtized alatt az indiaiakkal szemben megtapasztalt elnyomás és kizsákmányolás indította el a fiatal ügyvédet azon az úton, amely végül az indiai függetlenségi mozgalomig vezetett.

Gándhí azonban nemcsak könyvek, versek, elbeszélések és novellák főszeplőjeként jelent meg az irodalmi életben, hanem a színházak színpadán, rádióműsorokban, dokumentum- vagy játékfilmekben is szerephez jutott. Vadnay László író, forgatókönyvíró (a Hacsek és Sajó páros megteremtője) *Gandhi elindul* címet viselő humoros színházi előadását az 1930-as években hosszú időn keresztül, több színházban és több szereposztásban is játszották. A korabeli újságok rádió- és televízióműsor-mellékleteit böngészve arra is fény derül, hogy számos rádió- és tévéműsor készült életéről és munkásságáról. Születése 100. évfordulójának évében, 1969-ben emlékműsorokat sugároztak a rádióban és a televízióban. December 3-án a Petőfi Rádió tűzte műsorra Berza László Gándhí-összeállítását, majd ezt követően, december 16-án a televízió műsort adott *Gandhi. Születésének 100 éves évfordulójára* címmel.⁶³ Két évvel később, 1971-ben, egy Indiáról szóló hosszabb sorozat kereté-

59 Karinthy, 1930. 43.

60 *Magyarság*, 1930. április 13. 9.

61 *Magyarság*, 1930. május 7. 9.

62 Szirmai, 1964. 12–13.

63 *Ország-Világ*, 1969. november 26. 28. (Rádió- és televízióműsor-melléklet.)

ben újabb filmet vetítettek (*India felfedezése. 8. rész. Gandhi Indiája*).⁶⁴ A Gándhíról szóló műsorok itt nem értek véget, 1975. november 19-én adta a televízió Németh László *Gandhi halála* című drámájának színpadi változatát,⁶⁵ majd 11 év múlva, 1986. július 26-án bemutatták a Gándhí élettörténetéről szóló, 1982-ben készült és nyolc Oscar-díjjal jutalmazott angol-indiai életrajzi filmdrámát is.⁶⁶

Egyéb műfajok (vicc, keresztretjvény, karikatúra, bulvár)

Mint minden ismert közéleti figura, Gándhí sem kerülhette el azt, hogy ne váljon a humor tárgyává. Az évek folyamán jó néhány a Mahátmáról szóló vicc, karikatúra és bulváranyag látott napvilágot a *Brassói Lapok* és a *Pesti Napló* hasábjain, de számos más sajtóorgánumban is találkozhatunk hasonlókkal. A *Pesti Napló* 1930. április 13-i számának viccmellékletét, az egész 52. oldalt a Mahátmáról szóló cikkek és karikatúrák teszik ki. A *Beszélgetés a bombay-i kávéházban* vicc, amely a sómonopólium megtörésére tett kísérletre utal, a következőképpen szól: „– Olvasta? Gandhi kijelentette, hogy akármit csinálnak az angolok, a termelt sót nem adja ki nekik. / – Na és mit gondol, meg is teszi? / – Hogyne. Gandhi nagyon só-tartó ember.” Egy másik vicc is, amely az *Az új öltözet* címet viseli, szorosán kötődik mind a sóhoz, mind pedig a Mahátmá által elindított *khádí*-mozgalomhoz: „– Gandhi állítólag kijelentette, hogy amint a házi szőttes elfogy, a hindu asszonyok nem vesznek angol anyagot, hanem meztelenül fognak járni... / – Na és ő helyesli ezt, az újítást? / – Hogyne. Amióta belekeveredett a só-ügybe, ő is azt tartja, hogy a vén kecske is megnyalja a sót...”⁶⁷

Hasonló viccekkel találkozhatunk a *Brassói Lapok* hasábjain is. Az egyik 1930. évi számban olvasható az a vicc, amely ugyancsak a sómenetre utal: „– Érdekes, a külföldiek nem akarják venni a romániai sót, mert rabok termelik. Erről eszembe jut, hogy az a Gandhi nálunk megvalósíthatná terveit. / – Hogyan? / – Egész életén át termelhetné a sót, ha már úgy vágyik rá.”⁶⁸ Ugyancsak a *Brassói Lapok*ban látott napvilágot az a bulvárhír is, amely arról tájékoztat, hogy egy londoni színházi előadás egyik szereplőjét Hitlernek hívják, és mivel a londoni német nagykövetség emiatt nemtetszését fejezte ki, a szereplőt átkeresztelték Georg Bernhard Gandhinak.⁶⁹ És ha már a bulvárnál tartunk, nem mehetünk el amellett sem, hogy az 1930-as évek közepe táján a magyarországi lóversenyek egyik állandó szereplője egy Gandhi nevű jószág. Erről több budapesti hírlap is beszámolt, például a *Magyarország*.⁷⁰

64 *Ország-Világ*, 1971. február 17. 28. (Rádió- és televízióműsor-melléklet.)

65 *Ország-Világ*, 1975. november 12. 28. (Rádió- és televízióműsor-melléklet.)

66 *Ország-Világ*, 1986. július 16. 27. (Rádió- és televízióműsor-melléklet.)

67 *Pesti Napló*, 1930. április 13. 52.

68 *Brassói Lapok*, 1930. június 2. 8.

69 *Brassói Lapok*, 1936. június 5. 5.

70 *Magyarország*, 1937. április 1. 14.

Következtetések

Az 1920-as évek elejétől a magyarországi olvasók folyamatos, objektív és a kor lehetőségeihez mérten szinte azonnali tájékoztatást kaptak az Indiában zajló eseményekről, a Gándhival kapcsolatos történésekről. A magyar nyelvterületen megjelent, legkülönbözőbb műfajú írások nagyságrendje arra enged következtetni, hogy a magyarság körében intenzív volt a Gándhí-recepció, mind az újságírók, mind pedig a hírfogyasztók figyelemmel kísérték életét, tevékenységét, ami azt eredményezte, hogy jelentős tudás halmozódott fel Gándhíról, és ez a tudás széles rétegeket ért el. Erre enged következtetni az a tény, hogy a Nagy Lélek személye és tevékenysége olyan anekdotákban és viccekben is visszaköszön, melyek megértéséhez elengedhetetlen volt az indiai események ismerete. Összességében Gándhíról pozitív kép alakult ki, megítélése kedvező volt, elenyészően kevés olyan szöveg lelhető fel, amely komoly kritikát, negatív megítélést tartalmaz, személyét vagy szellemiségét támadja. Még azok is, akik valamilyen kritikával illették elképzeléseit vagy tevékenységét, elismerték emberi nagyságát.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Az Est

1921 Gandhi, az indiai forradalom profétája. In: *Az Est*, 12. (1921) 198. sz. 6.

1926 Látogatás Gandhinál. In: *Az Est*, 17. (1926) 177. sz. 6.

1930 Az utolsó interju. In: *Az Est*, 21. (1930) 60. sz. 1–2.

Baktay

1928a Baktay Ervin: Keleti levelek. Látogatás Mahátma Gandhinál. In: *Pesti Hírlap*, 50. (1928) 171. sz. 48.

1928b Baktay Ervin: Keleti levelek. Gándhi telepén – A Szatjágraha-Ásram élete és munkássága. In: *Pesti Hírlap*, 50. (1928) 177. sz. 40–41.

Balázs

1929 Balázs Ferenc: Bejárom a kerek világot (1923–1928). Országjárás Indiában. 4. Igazsághoz való bátor hűség. In: *Keleti Újság*, 12. (1929) 292. sz. 12–13.

Bálint

1930 Bálint György: Gandhi megbukott Budapesten. In: *Pesti Napló*, 81. (1930) 81. sz. 7.

1932 Bálint György: Gandhi, MacDonald és az éhség. In: *Pesti Napló*, 83. (1932) 215. sz. 33.

Barrows

1895 Barrows, J. Henry: A vallások világparlamentjének eredményei I–II. In: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 38. (1895) 17. sz. 263–264., 18. sz. 278–280.

Brassói Lapok

1930 Töröm fejemet. In: *Brassói Lapok*, 36. (1930) 123. sz. 8.

1930 Magyar levél a forrongó Indiából. In: *Brassói Lapok*, 36. (1930) 139. sz. 11.

1933 Aki meghal a páriáért. In: *Brassói Lapok*, 39. (1933) 109. sz. 1.

1936 Hitler helyett Gandhi. In: *Brassói Lapok*, 42. (1936) 128. sz. 5.

d. ö.

1925 d. ö.: Az új megváltás Kelet felől fog jönni. In: *Magyarország*, 132. (1925) 8.

Friss Ujság

1947 Merénylet Gandhi ellen. In: *Friss Ujság*, évf. n. (1947) 31. sz. 2.

1947 Indiában állandóak a zavargások. Mi újság a világpolitikában? In: *Friss Ujság*, évf. n. (1947) 41. sz. 3.

1947 Viharos tüntetések Egyiptomban Anglia ellen. Mi újság a világpolitikában? In: *Friss Ujság*, évf. n. (1947) 46. sz. 4.

1947 A görög szabadságharcosok Athén kapui előtt. Mi újság a világpolitikában? In: *Friss Ujság*, évf. n. (1947) 51. sz. 6.

1948 Meggyilkolták Gandhit, a hindu szabadságharc prófétáját. In: *Friss Ujság*, évf. n. (1948) 25. sz. 1.

1948 Elfogták Gandhi gyilkosát. In: *Friss Ujság*, évf. n. (1948) 25. sz. 2.

1948 Gandhi, akit a hinduk szentként tisztelnek. In: *Friss Ujság*, évf. n. (1948) 25. sz. 2.

1948 India 13 napos gyásza Gandhiért. In: *Friss Ujság*, évf. n. (1948) 26. sz. 2.

1948 Gandhi emlékére. In: *Friss Ujság*, évf. n. (1948) 29. sz. 3.

Karinthy

1930 Karinthy Frigyes: Nem megyek el Indiába. Levél Mahatma Gandhihoz. In: *Pesti Napló*, 81. (1930) 62. sz. 43.

K. Tóth

1930 K. Tóth Jolán: Gandhi és a házasság. In: *Brassói Lapok*, 36. (1930) 104. sz. 2.

Lukács

1938 Lukács István: Két magyar festőművésznő csodálatos története. In: *Ujság*, 14. (1938) 222. sz. 14.

Magyarország

1930 Gandhi ellen toboroztak Szegeden. In: *Magyarország*, 37. (1930) 117. sz. 2.

1937 Csütörtökön: Lóverseny Megyeren. In: *Magyarország*, 44. (1937) 72. sz. 14.

Magyarság

1930 Sóti-dal (Antialkoholista hinduló). In: *Magyarság*, 11. (1930) 92. sz. 9.

1930 Hindu ballada. In: *Magyarság*, 11. (1930) 102. sz. 9.

Pesti Hírlap

1914 Béke a délafrikai indusokkal. In: *Pesti Hírlap*, 36. (1914) 68. sz. 15.

Pesti Napló

1930 Beszélgetés a bombay-i kávéházban. In: *Pesti Napló*, 81. (1930) 85. sz. 52.

1930 Az új öltözet. In: *Pesti Napló*, 81. (1930) 85. sz. 52.

Pütkösti

1931 Pütkösti Andor: Gandhi és a kecske. In: *Ujság*, 7. (1931) 183. sz. 5.

R. M.

1924 R. M.: Gandhi és a magyar jövő. In: *Magyarország*, 31. (1924) 276. sz. 8.

S. Hajós

1934 S. Hajós Alice: A leleplezett Gandhi. In: *Brassói Lapok*, 40. (1934) 134. sz. 7.

Szabad Nép

1947 Megszűnt a brit uralom Indiában? In: *Szabad Nép*, 5. (1947) 185. sz. 2.

1947 Veszélyben a szovjet–görög diplomáciai kapcsolatok. In: *Szabad Nép*, 5. (1947) 186. sz. 4.

- 1947 Anglia a gazdasági tárgyalások újrafelvételét kéri a Szovjetuniótól. In: *Szabad Nép*, 5. (1947) 187. sz. 1.
- 1947 A „függetlenség” áldásai. In: *Szabad Nép*, 5. (1947) 194. sz. 2.
- 1947 Az indiai „függetlenség”. In: *Szabad Nép*, 5. (1947) 195. sz. 2.
- 1948 Meggyilkolták Gandhit. In: *Szabad Nép*, 6. (1948) 25. sz. 2.
- Szirmai
- 1964 Szirmai Rezső: Gandhi a postakocsin. In: *Ország-Világ*, 8. (1964) 7. sz. 12–13.
- Tenigl-Takács
- 1997 Tenigl-Takács László: *India története*. Bp., 1997.
- Világosság*
- 1947 Gandhi India felosztásáról. In: *Világosság*, 3. (1947) 153. sz. 5.
- 1947 Merénylet Gandhi vonata ellen. In: *Világosság*, 3. (1947) 175. sz. 3.
- 1947 Két új brit dominium születik holnap. In: *Világosság*, 3. (1947) 185. sz. 5.
- 1947 Gandhi addig böjtöl, amíg Kalkuttában helyre nem áll a rend. In: *Világosság*, 3. (1947) 200. sz. 5.
- 1947 Megtámadták és megverték Gandhit. In: *Világosság*, 3. (1947) 201. sz. 4.
- 1948 Gandhi böjtje csodát tett. Mohamedánok és hinduk összeülve tüntettek a felekezeti békéért Bombayban. In: *Világosság*, 4. (1948) 15. sz. 5.
- 1948 Holnap temetik Gandhit. 13 napos nemzeti gyász Indiában – Véres zavargások. In: *Világosság*, 4. (1948) 26. sz. 5.
- 1948 Az indiai összeesküvők meg akarták gyilkolni Nehru miniszterelnököt és kormánya több tagját. In: *Világosság*, 4. (1948) 27. sz. 6.
- 1948 A Gangesba szórják Gandhi hamvait. In: *Világosság*, 4. (1948) 28. sz. 3.
- 1948 Felderítették Gandhi meggyilkolásának hátterét. In: *Világosság*, 4. (1948) 32. sz. 6.
- 1948 Gandhi hamvainak sorsa. In: *Világosság*, 4. (1948) 33. sz. 6.
- 1948 Különvonat indul a Gangeshez Gandhi hamvaival. In: *Világosság*, 4. (1948) 35. sz. 1.
- 1948 A faji üldözés megszálltja volt Gandhi gyilkosa. In: *Világosság*, 4. (1948) 36. sz. 6.

DEZSŐ SZENKOVICS

GANDHI RECEPTION IN THE HUNGARIAN-SPEAKING AREAS

Mohandas Karamchand Gandhi is one of the most prominent, well-known and perhaps most acclaimed personalities of the 20th century, who set an example not only in his homeland but all over the world with his thinking and “teachings”, with his whole work and life. The aim of this article is to examine the extent and nature of Gandhi’s reception in the Hungarian-speaking areas of the Carpathian Basin in the light of the contemporary Hungarian-language press.